

TEMAHEFTER FRA PPT FOR YTRE NORDMØRE

TA GREP

OM INSPEKSJON I
FRIMINUTTENE

Heftet kan lastes ned fra PPT for Ytre Nordmøre sin hjemmeside: <http://www.pptytrenordmore.no>

Innhold

Innledning.....	3
Inspeksjon.....	4
Skal vi endre inspeksjonsrutinene våre, og i så fall hvorfor?	5
Skolens plan for systematisk oppfølging	6
Hvordan komme i mål? Gode tips til arbeidet	7
Hvordan opprettholde fokus?	11
Pedagogisk materiell, sjekklister for inspeksjon	12
Referanser benyttet i alle temaheftene:	13

Innledning

Dette heftet er ett av flere i serien «Temahefter fra PPT for Ytre Nordmøre». Heftene er en del av PPTs satsing på et godt læringsmiljø hvor relasjonell klasseledelse og tilpassinger står sentralt.

Alle heftene bygger på anerkjent kunnskap om hva som gir effekt i skolen, både med tanke på sosiale og faglige ferdigheter. Det er gjort mye forskning og skrevet mange gode bøker om disse temaene. Vi har sammenfattet noe av dette og knyttet det til praktiske tips i skolehverdagen. Både innholdet i heftene og de ulike praktiske tipsene er i tråd med UDIRs satsing på læringsmiljø.

I heftet «Informasjon og forankring» finner du mer om blant annet de skoleomfattende programmene som heftene bygger på. Der finner du også et forslag til implementeringsarbeid på skolen.

Før skolen tar i bruk dette heftet bør arbeidet med implementering ha blitt gitt tilstrekkelig tid på skolen. Forskningsbasert vurdering av de skoleomfattende programmene vi refererer til, viser til flere suksessfaktorer for å lykkes med endringsarbeid i skolen. Vi trekker frem:

- Ledelsens engasjement og oppfølging av arbeidet
- Godt arbeid med implementeringsprosessen
- Systematisk arbeid med temaene over tid
- Oppfølging fra skolens støttesystem (her PPT)

I PPTs forslag til fremdriftsplan ligger det en forventning om et tett samarbeid og oppfølging fra PPT i arbeidet med heftene. Vi ser frem til dette spennende samarbeidet med skolene.

Tone M. Berg
Prosjektleder for «Ta grep», PPT for Ytre Nordmøre

Tormod Sandvik
Leder av PPT for Ytre Nordmøre

Magne Gjernes
Leder av styret i PPT for Ytre Nordmøre

Inspeksjon

«Ta grep» er rettet inn mot proaktive tiltak for å bedre læringsmiljøet for alle på skolen. Både PALS og Olweus-programmet mot mobbing, har inspeksjon som et eget punkt. På de fleste skoler jobbes det allerede godt med dette.

I opplæringsloven § 9a-3 Det psykososiale miljøet, står det: «Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremje eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør.» Friminuttene er tid for sosialt fellesskap og relasjonsbygging mellom elevene. Skolenes tilretteleggelse for trivsel og trygghet i friminuttene er nært knyttet til opplæringsloven § 9a-3.

Godt tilsyn til elevene i friminutter et viktig mobbeforebyggende tiltak. I Udirs «Arbeid mot mobbing» pekes det på at mesteparten av mobbing foregår på områder hvor voksne ikke er til stede. De voksne må derfor prioritere inspeksjon og legge vekt på å ha en god kvalitet på inspeksjonen.

For elever med spesielle utfordringer må vi også tilrettelegge friminuttene slik at de oppleves trygge og gode. Det kan være med ekstra voksentegethet, iverksetting av aktiviteter m.m. Som det blir nevnt her er det også viktig at alle voksne som har inspeksjon er kjent med elevens ekstra utfordringer.

Elevene trekker med seg hendelser fra friminuttet inn i timene. Et trygt og godt friminutt er således en sentral del av et godt læringsmiljø.

Alle skolens elever er alle voksnes ansvar. Alle voksne som har inspeksjon har det samme ansvaret og den samme myndigheten til å gripe inn i situasjoner.

Både begrepet tilsyn og inspeksjon benyttes i de kildene vi har forankret vårt materiale i. Begge begrepene har den samme betydningen i form av *«voksnes ansvar for å se til at elevene har det trygt og oppfører seg som forventet i friminuttene»*. Vi har valgt å bruke inspeksjon da tilsyn kan assosieres til myndighetenes kontroll med ulike instanser.

Skal vi endre inspeksjonsrutinene våre, og i så fall hvorfor?

Innenfor området mobbing og antimobbeprogrammer er Dan Olweus kjent for de fleste som jobber i norsk skole. Han er svensk psykolog og senere professor i personlighetspsykologi ved Universitetet i Bergen. Han ledet Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd, fra 1996 til 2010.

Olweus-programmet har tiltak rettet inn mot tre nivåer: skolenivå, gruppenivå og individnivå. Innenfor skolenivå er ett av fire tiltak bedre inspeksjon i friminuttene.

Fra boka **«Mobbing i skolen. Hva vet vi og hva kan vi gjøre»** av Dan Olweus:

«Et naturlig og enkelt tiltak for å motvirke mobbing er å se til at skolen har et inspeksjonssystem som fungerer.»

«Hovedregelen bør være å gripe inn heller for ofte enn for sjeldent»

«En bra måte å motarbeide mobbing på er også å skape et velutrustet og tiltalende utemiljø som innbyr til positive aktiviteter.»

Fra heftet **«Arbeid mot mobbing. Veileder for ansatte og ledere i skolen.»**:

«Du som ansatt må: Ha inspeksjon og tilsyn i skolegården, i korridoren, på toalettene, og gymnastikkavdelingen og i SFO. Du må også spørre om hva som skjer på skoleveien og i skolebussen»

Fra heftet **«Materiell for helhetlig arbeid med læringsmiljøet» om mobbing:**

«Voksne som viser tydelige grenser for akseptabel atferd, som vektlegger faglig og emosjonell støtte til elevene, og som har et grundig tilsyn med elevene i timene og friminuttene, står sentralt (i arbeidet mot mobbing)»

Skolens plan for systematisk oppfølging

Forskning viser at en suksessfaktor for implementering av program/tiltak i skolen er skolens systematiske oppfølging av tiltakene over tid. Skolen må prioritere å følge opp arbeidet. Prinsippene i «Ta grep» bør videreutvikles kontinuerlig. Dette skal gjøres fra PPT sin hjemmeside, men må også gjøres på de enkelte skolene.

I de skoleomfattende programmene som LP-metoden og PALS, ligger det et krav om samarbeid med eksterne instanser som Senter for atferdsforskning i Stavanger og Atferdssenteret i Oslo.

I prosjektet «Ta grep» utfordrer vi skolene til selv å finne en måte å sikre en varig forankring av tiltakene. I hvilken grad skolen vil oppleve å få resultater av arbeidet med de ulike temaene, vil være sammenfallende med hvordan skolen jobber med systematisk oppfølging og forpliktelse i alle ledd.

PPT anbefaler skolene å lage en plan for systematisk oppfølging.

TA GREP om INSPEKSJON I FRIMINUTTENE		
Ansvar og fremdriftsplan		
Innhold	Ansvar	Dato
Samarbeid mellom PPT, skolens ledelse og ressursteam for planlegging av oppstart og fremdrift	Rektor/ledelsen i samråd med PPT	
Implementeringsarbeid på skolen	Rektor/ledelsen Ressursteam	
Informasjon på foreldremøter om innhold og resultat	Rektor/ledelse	
Hefte deles ut til hele personalet	Rektor/ledelsen	
Første personalmøte om «Inspeksjon i friminuttene» hvor skolens gjeldende rutiner gjennomgås og vurderes opp mot sjekklista. Legg frem hva som skal gjøres frem til neste møte. Presenter teknikker som skanning og bevegelse.	Rektor/ledelsen i samråd med PPT	
Oppfølging på personalmøte om inspeksjon Jobb med de områdene som på sjekklista var «ikke tilfredsstillende»	Rektor/ledelsen Ressursteam	
Personalet gjennomgår inspeksjon med elevene. Forventninger til atferd øves inn på de områdene de gjelder.	Hele personalet	
Oppfølging på personalmøtet Hvilke endringer er gjennomført?	Rektor/ledelsen Ressursteam	

Hvordan komme i mål? Gode tips til arbeidet

Forslag til tiltak som i blant annet Olweus-programmet og PALS «Systematisk tilsyn og veiledning» bidrar til god og effektiv inspeksjon.

Voksnetthet

Det er ledelsens ansvar å sørge for at det er nok voksne i forhold til skolegården og antall elever, slik at alle kan føle seg trygge.

Tilstrekkelig voksnetthet innebærer også at det i perioder hvor det er økt behov for støtte til enkelte elever, blir satt inn ekstra inspeksjonsvakt.

Forventninger til sosiale ferdigheter i friminuttene

På uteområdene, som på alle skolens områder, må forventninger til atferd være tydelige. De skal være formulert som et positivt imperativ og beskrive den atferden vi ønsker.

Disse forventningene må også gjennomgås med elevene. Dette gjør dere best på de områdene det gjelder. Ta elevgruppa med til lekeplassen. Få noen til å vise hvordan man skal oppføre seg, la noen rollespille situasjoner hvor reglene kommer frem, gå langs skolens grense sammen, m.m.

Inspeksjon i system

Tilbakemelding om inspeksjon bør være et fast punkt på personalmøtene. Det gir personalet et rom for å ta opp både spørsmål, frustrasjon og suksesshistorier.

Informasjon

For at alle voksne skal kunne ivareta skolens elever best mulig, må informasjon om utsatte elever, både de som plager og mobber og de som er utsatt for dette, være en del av skolens rutiner og legges inn ved behov på personalmøtenes faste punkt om inspeksjon.

Elever med spesielle behov

Det kan være elever med utagerende atferd, funksjonshemming eller annet som krever at de har ekstra tilsyn i friminuttene. Husk da at også disse elevene er alles ansvar. De har ofte enkeltpersoner knyttet til seg som har ansvar for oppfølgingen i friminuttene. Det kan være godt for både de elevene og de voksne dette gjelder å bytte roller. Tilby deg å ta over ansvaret for en stund når det lar seg gjøre ut fra avtaler og sikkerhet.

Når det er satt inn ekstra inspeksjonsvakt knyttet til elever med spesielle behov, kan disse voksne iverksette lek og aktivitet som inkluderer eleven og bidrar til en positiv erfaring hos alle elevene, både denne og de andre elevene.

Noen elever med spesielle behov, vil ha en individuell opplæringsplan (IOP) med mål knyttet til sosiale ferdigheter. De som har inspeksjon bør være informert om elevens mål. På den måten kan de gi støtte i situasjoner som fremmer de mål som er satt.

Inndeling av skolegården

Del skolegården inn i områder og tegn inn på kart. Inspeksjonen du har, skal være innenfor et definert område. Dette kartet bør henge synlig for alle og vises til vikarer.

Potensielle risikoområder

Vis på kartet de områdene hvor elever lettere trekker seg unna de voksnes tilsyn og hvor mobbing og aggressiv atferd lettere finner sted.

Skanning og bevegelse

Når du går ut til inspeksjon skanner du ditt område og legger merke til hvor de utsatte elevene er. Legg merke til farge på klær for lettere å kjenne dem igjen i flokken. Når du har skaffet deg en oversikt over hvor disse elevene er, begynner du på din runde. Når vi skanner bruker vi både blick og hørsel. Når det er større områder eller store grupper med barn, handler det like mye om å legge merke til «avvik» fra bevegelser og lydbilde som er vanlig for gruppa. Lyder som ikke hører hjemme, bevegelser som ikke er lek. Når vi observerer disse avvikene går vi nærmere og sjekker hva det er. Bryt inn i leken og spør. Det er alt for mange barn som forteller om voksne som ikke bryr seg.

Elevene avslører raskt hvilke voksne som har en passiv inspeksjon. Bevegelse gir inntrykk av at den voksne er «over alt». Lag en rute som sikrer at dere ser alle områdene i løpet av inspeksjonstiden. Voksnes nærvær demper uakseptabel oppførsel.

Vær synlig

Alle skolens elever, besøkende og voksne skal med et raskt blick se hvem som har inspeksjon. Dette gjøres enklest med bruk av refleksvest.

Positiv involvering og relasjonsbygging

Benytt inspeksjonstiden til relasjonsbygging og til å bli kjent med elever du ikke kjenner. Gi anerkjennende blick for godt samspill, ta kontakt med elever som er alene, still spørsmål om fritid, hobby, musikksmak og film, det løser ofte opp. For noen er spørsmål om tv og data nøkkelen. Uansett tema er det viktigste at du møter eleven med en ikke-dømmende holdning.

Gripe raskt inn

Ser du en situasjon som virker som en potensiell plage/mobbesituasjon skal du ta kontakt. Elever vil ofte si at de bare tuller, men det er din jobb å sjekke ut. Du kan stoppe leken med å si at dette er en voldsom lek som vi ikke har på denne skolen. Om du griper inn med en positiv holdning og forklarer hvorfor du stopper atferden vil du ofte møte forståelse. Det er bedre å gripe inn for mange ganger enn for sjelden.

Konsekvent

Arbeid frem felles rutiner for å møte elever og håndtere situasjoner i skolegården. Om elevene møter konsekvente voksne gir det dem mindre rom til å teste grenser og gå inn i forhandlinger.

Konflikthåndtering

Når du har inspeksjon har du ansvar for mange elever. I følge DVD fra Atferdssenteret i Oslo, om inspeksjon: «Systematisk tilsyn og veiledning» bør hver lærer bruke maksimalt to minutter på en enkelt situasjon. Elever som oppfører seg uakseptabelt får en beskjed om hva de skal gjøre, og de får et valg: «Følg beskjeden eller.....(konsekvens varsles).»

Hvilke konsekvenser som varsles må være i proporsjon til oppførselen. Bruk konsekvenser med lavest mulig inngrep først. Det kan være å gå sammen med læreren resten av dette friminuttet. Alvorlige brudd på reglene, som går ut over medelever eller voksne, kan føre til at eleven må ta en prat med ledelsen på kontoret. Brudd på skolens ordensreglement følges opp av varslede konsekvenser.

Vår oppgave som voksen er alltid å sørge for tryggheten til barna, og å gi de som ikke følger reglene en mulighet til å lykkes neste gang. Når de lykkes MÅ vi vær raske til å gi oppmuntring til forventet oppførsel.

Gjensidig påminnelse

I hektiske skolehverdager kan det hende at de voksne glemmer sin inspeksjonsøkt. Det er viktig at dette oppleves som et felles ansvar. Det er fint når noen minner på inspeksjon. En rutine kan være å gi beskjed til kontoret som raskt kan etterlyse den som skal inspisere.

Aktiviteter

Lær deg elevenes regler for spill. Du forstår bedre hva som skjer, du kan etterspørre reglene og du kan rettlede når det er uenighet.

Aktivitet er konfliktdempende. Sørg derfor at det er leker som baller, hoppetau, strikk, rumpeakebrett tilgjengelig for elevene. En kasse med utstyr til klassen kan være et alternativ.

Trivselsledere er et tiltak som etter hvert er iverksatt på mange skoler. Tiltaket er utviklet av Kjetil Tveit Hasselberg og Kjartan Eide. Du finner mer om opplegget på <http://mobbing.no/index.aspx>. Noen elever har ansvar for å iverksette aktiviteter/leker. Det blir enklere å komme inn i en lek og man sørger for at flere er aktive.

Ros

Gi ros til elever som samarbeider godt, leker fint sammen, inkluderer mange, følger regler m.m. Dette er en mulighet til å gi lekeveiledning til elevene.

Overgangssituasjoner

Når elevene skal inn etter friminuttet er det en overgang hvor det lett kan oppstå negative situasjoner med knuffing og slenging av kommentarer. Gjør avtaler om hvem av de voksne som skal stå igjen til slutt. Slik unngår dere at elever er ute uten tilsyn.

Fungerer tiltaket?

Når skolen bruker energi på å iverksette tiltak bør man etter en stund kunne sjekke om tiltaket har fungert.

Når det gjelder tiltak knyttet til trivsel og trygghet i friminuttene, kan det gjøres ved å se på antall episoder med uakseptabel atferd.

Bruk tid i fellesskap på å definere uakseptabel atferd, og finn en måte å registrere atferden på. Det kan være ved å ha med et skrivebrett under inspeksjonen hvor hendelser noteres. Ledelsen kan ha oversikt over hendelser. Denne oversikten over uakseptabel atferd kan også benyttes videre i elevsamtaler og skole-hjem samtaler.

Hvordan opprettholde fokus?

De programmene som jobber systematisk med skoleomfattende tiltak forplikter skolen til en oppfølging over flere år med f. eks Atferdssenteret i Oslo eller Senter for atferdsforskning i Stavanger.

«Ta grep» er ikke knyttet til noe atferdssenter eller andre instanser, og har dermed ikke den forpliktelsen. Det er derfor en ekstra utfordring for skolene å finne sin form på det videre oppfølgingsarbeidet, slik at den innsatsen som legges ned gjennom arbeidet med temaet ikke er forgjeves og lett glemt.

I forkant av arbeidet med «Inspeksjon i friminuttene» anbefaler vi at skolen har jobbet med skoleomfattende forventninger og at de er innøvd på skolens uteområde. Om det er ett område på skolen hvor felles forventninger og konsekvenser er viktig, er det i friminuttene.

Forslag til systematiske tiltak:

Oppfølging av «Ta grep om inspeksjon i friminuttene»:

1. Sett **systematisk oppfølging** av arbeidet inn på skolens årsplan/årshjul.
2. Ledelsen har ansvar for å ta opp inspeksjon som eget punkt på personalmøtene.
3. Skolen må jobbe frem en enighet om hvilke konsekvenser som skal gjennomføres ved regelbrudd i friminuttene. Personalet må etterstrebe en likest mulig håndheving av konsekvenser. Konsekvenser og håndheving av konsekvenser bør være ett av punktene om inspeksjon som kan drøftes ukentlig.
4. Alle lærere eksemplifiserer og øver inn forventninger til oppførsel på uteområdene i begynnelsen av skoleåret.
5. Alle voksne på SFO er kjent med forventningene til oppførsel og samarbeider med skolen slik at forventningene er de samme og at de er eksemplifisert og innøvd også her.
6. Skolen har nedskrevet forventninger til voksne som skal ha inspeksjon og sørger for en muntlig og skriftlig overføring av ansvar, rutiner og konflikthåndtering til vikarer og nytilsatte.
7. For å opprettholde en god kvalitet på inspeksjonen anbefaler vi at det legges inn på årshjulet en felles gjennomgang av sjekklisten noen ganger pr. år.
8. Ressurspersonen holder **kontakt med PPT** for støtte og oppfølging.
9. PPT **følger opp skolen** ved å vurdere arbeidet sammen med ressursgruppa hvert år, og gi støtte ut fra skolens behov for arbeidet med opprettholdelse.

Pedagogisk materiell, sjekkliste for inspeksjon

Tiltak	Tilfredsstillende	Ikke tilfredsstillende
Forventninger til atferd er tydelige og innøvde med elevene på de områdene de gjelder.		
Inspeksjon tas opp som fast punkt på alle personalmøtene		
De voksnes ansvar, forventninger til elevenes atferd, rutiner og konsekvenser er skriftliggjort for overføring til vikarer og nytilsatte.		
Skolens uteareal er delt inn i inspeksjonsområder.		
Potensielle risikoområder er kartlagt og kjent for alle.		
Jeg er kjent med og bruker skanning som metode.		
Jeg beveger meg rundt på hele mitt inspeksjonsområde.		
Refleksvester brukes av alle.		
Jeg bruker positiv involvering i møte med elever i skolegården.		
Jeg griper raskt inn når jeg ser en situasjon som kan være en plage / mobbesituasjon.		
Jeg er kjent med skolens rutiner for inspeksjon.		
Jeg forholder meg lojalt til skolens rutiner for inspeksjon.		
Skolens inspeksjonsrutiner og kart er skriftlige gis til alle vikarer.		
Oversikt over hvem som har inspeksjon er lett tilgjengelig slik at jeg kan minne kollegaer om inspeksjon.		
Skolen har et bredt utvalg av aktiviteter for elevene i friminuttene.		
Skolen deler ut materiell som baller, tau, strikk og rumpeakebrett til klassene.		
Jeg gir ros til elever som viser gode sosiale ferdigheter i friminuttene.		
Skolen har etablert rutiner for oversikt over uakseptable hendelser i friminuttene.		

Sjekklisten kan benyttes regelmessig for å opprettholde fokus. Den kan også benyttes til å få oversikt over de områdene skolen må forbedre.

Referanser benyttet i alle temaheftene:

Atferdssenteret – Norsk senter for studier av problematferd og innovativ praksis (2006): *Tidlig innsats for barn i risiko Et kommunalt program for forebygging og behandling av atferdsvansker hos barn. foreldrerådgiving*

Bjarne Vetrhus, Terje Bjelland (2006): *Dette gidder jeg ikke lærer. AD/HD i skolen*. Info Vest forlag

Carolyn Webster Stratton (2005): *Hvordan fremme sosial og emosjonell kompetanse hos barn*. Gyldendal akademiske

Dan Olweus (1992): *Mobbing i skolen. Hva vet vi og hva vi kan gjøre*. Oslo Universitetsforlaget

Hanne Jahnsen, Sigrun Ertesvåg, Kariane Therese Westerheim (2011): *Utvikling av sosial kompetanse. Veileder for skolen*. Utdanningsdirektoratet

Inger Bergkastet, Lasse Dahl, Kjetil Andreas Hansen (2009): *Elevers læringsmiljø – lærerens mulighet. En praktisk håndbok i relasjonsorientert klasseledelse*. Oslo Universitetsforlaget

Stephen Smith, Jeff Sprague (2004): DVD: *Systematisk tilsyn og veiledning. Å skape et trygt og positivt miljø på skolens uteområder*. Atferdssenteret i Oslo, iris media inc

Terje Ogden (1989): *Atferdspedagogikk i teori og praksis. Om arbeid med atferdsproblemer i skolen»* Universitetsforlaget AS

Thomas Nordahl, Øystein Gravrok, Hege Knudsmoen, Torill M.B. Larsen og Karin Rørnes (red) (2006): *Forebyggende innsatser i skolen. Prinsipper og strategier for implementering*. Sosial- og helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet.

Utdanningsdirektoratet (2011): *Arbeid mot mobbing. Veileder for ansatte og ledere i grunnskolen*. Utdanningsdirektoratet.

Utdanningsdirektoratet ved forskergruppen Thomas Nordahl, Sigrun Ertvåg, Ann Gustavsen, Svein Nergaard, Ann-Karin Sunnevig, Arne Tveit (2009): *Materiell for helhetlig arbeid med læringsmiljø*. Utdanningsdirektoratet

Voksne for barn (2009): *Zippys venner*. Gamlebyen grafiske

Øystein Slette (red.) (2012): *Opplæringslova og forskrifter med forarbeid og kommentarer*. PEDLEX Norsk Skoleinformasjon 2012

Nettsider:

Det kongelige kunnskapsdepartementet (2010-2011) Meld. St. 18: *Læring og fellesskap. Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-18-20102011.html?id=639487>

De Utrolige Årene: <http://deutroligearene.uit.no/dua/forside>

Kjetil Tveit Hasselberg, Kjartan Eide (2012): *Kjetil og Kjartans tips mot mobbing*

<http://www.mobbing.no/index.aspx>

<http://www.mobbing.no/Snakk-med-meg-metoden.aspx>

Kjetil Tveit Hasselberg, Kjartan Eide (2012): *Trivselslederprogrammet*

<http://www.trivselsleder.no/no/HJEM/>

LP-modellen: <https://lpmodellen.wordpress.com/>

PALS: <http://www.atferdssenteret.no/ulike-studier/positiv-atferdsstoette-i-skolen-2007-2012-en-longitudinell-evaluerings-og-utviklingsstudie-article33-967.html>

RESPEKT: http://laringsmiljosenteret.uis.no/vi_tilbyr/programmer/respekt